

CAPUT VIII.

POSSINTNE ANGLI HOC JURAMENTUM ADMITTENTES,
ALIQUA RATIONE AUT MODO A CULPA EXCUSARI.

1. *Aliæ duæ objectiones contra Breve.*—Post initium et quasi præfationem suæ Apologiæ, primum Pontificis Breve rex ad verbum recenset, et deinde ad illud impugnandum aggreditur. Possumus autem Breve ipsum in tres partes distinguere: prius enim Pontifex ad fideles in tribulatione sua consolandos, et in moribus instruendos pauca verba præmittit; deinde juramentum reprobatur ac prohibetur; et tandem ad fortiter pro fide resistendum, et ad charitatis concordiam filios suos exhortatur. Quæ fere omnia eodem ordine rex impugnat, nobis autem commodius visum est prius materiam de juramento absolvere, postea vero cum rege circa alia digredi. Proposita ergo juramenti formula, illud exhibere his verbis Pontifex vetat: *Quæ cum ita sint, vobis ex verbis ipsis perspicuum esse debet, quod hujusmodi juramentum salta fide catholica et salute animarum vestrarum præstari non potest, cum multa contineat quæ fidei et salutis aperte adversantur.* Contra quæ nihil novi rex objicit, sed duas impugnationes repetit, quas licet sæpe inculcet, nullam vim præter verborum acrimoniam illis addit. Prima est, quia Pontifex paucissimis verbis juramentum perstringit, et sine ulla probatione juramentum refellit. Unde subjungit rex: *Huic vero vetus dictum quadrat, quod de Philosopho circumfertur, multa dicit, sed pauca probat, imo vero nihil omnino probat.* Altera objectio est, quia professio fidelitatis erga principem non potest religioni et salutis adversari, et de contraria assertionem inquit: *Ita excedit meam Theologiam, quantulumcumque illa est, ut prorsus novam et exoticam plane assertionem esse, non possim non existimare, nec ejus ore proferendam, qui se universalem Episcopum, et omnium Christianarum animarum œcumenicum pastorem satis insulse venditet.* Et hoc argumentum repetit rex, pag. 30 Apol., et in pag. 31.

2. *Satisfit primæ.*—In his autem objectionibus, ut dixi, si pius et consideratus lector attendat, nullam rationis vim nullamve doctrinæ soliditatem, sed tantum dicendi licentiam inveniet. Ad priorem ergo reprehensionem jam capite præcedenti justas brevitatis causas reddidimus. Ad novam autem redargutionem, quia *Papa dicit, et non probat, recte*

Bellarminus respondet, illa, quæ rex allegat, non hominis fidelis et Christiani esse, sed philosophi pagani, seu infidelis, sive ille fuerit Aristoteles de Moyse loquens, ut rex indicat, sive Averroes de Christo, ut ferunt, sive Galenus, ut apud ipsum reperitur scriptum¹; omnes enim illi non fide, sed proprio judicio et opinione regebantur, quos in hoc hæretici imitantur, et ideo mirum non est si Pontifici objiciant, quod alii Christo vel Moysi opponerent. Pontifex autem cum loqueretur fidelibus, quibus dictum est: *Nisi credideritis, non intelligetis*, non disputationem texuit, nec prolixam probationem adjunxit, sed simplicis veritatis propositionem sufficere judicavit. Cum enim ad orthodoxos loqueretur, qui de illius auctoritate et potestate non dubitant, et inter eos multi sint rudes et idiotæ, qui rationes et probationes Theologicas assequi non valent, conveniens non erat eos rationibus et probationibus onerare, sed simplicem veritatem docere. Imo etiam pro doctioribus oportebat, non in ambiguitate opinionum et humanarum rationum rem tanti momenti constituere, sed eam Pontificia auctoritate firmare, ac brevi declaratione veritatis rem expedire. Adde vero, etiam in illis verbis certissimam et evidentissimam probationem Pontificem insinuasce dicendo: *Vobis ex verbis ipsis perspicuum esse debet*; non est enim necessaria alia probatio præter verba juramenti, et illa est sufficientissima, ut in sex primis capitibus a nobis demonstratum est, possuntque pro commentario quodam horum verborum Pontificis deservire.

3. *Confutatur secunda.*—Ad alteram objectionem jam sæpe responsum est, non oportere loqui in communi de juramento fidelitatis civilis, sed de hoc juramento, quod potius est abjuratio fidei erga Pontificem, quam fidelitatis ad regem. Juramentum ergo fidelitatis in communi sumptum non repugnat religioni Romanæ, nec fidei Christianæ, quæ eadem est, neque etiam salutis fidelium, neque Theologi nomen meretur, qui hoc ignorat. Verumtamen, ut pro veritate libere respondeam, non satis illam ponderavit, qui assertionem illam tribuit Summo Pontifici, cum in neutro ejus Brevi, imo neque in universis decretis Pontificum aliquod ejus vestigium reperitur. At vero hoc juramentum infidelitatis evidenter pugnat cum religione vera, et contra salutem est animarum, et hoc est quod Pontifex dixit, est

¹ Vide Galenum, lib. 3 de Different. puls.

que verissimum, et ex verbis juramenti perspicuum, ut in præcedentibus a nobis, et prius a Cardinali Bellarmino responsum et probatum est. Quibus probationibus rex nihil respondit, sed digreditur postea in sua Apologia ad probandam regum auctoritatem et potestatem in temporalibus, ac si aliquis Catholicorum illam negaret. Unde nihil adducit quod ad punctum præsentis controversiæ pertineat. Probant enim omnia illa, reges habere supremam potestatem in temporalibus; non tamen probant, non habere illam subordinatam et subjectam spirituali potestati Pontificis, ut in discursu tertii libri latissime ostensum est. Ubi ad omnia, quæ hic rex proponit, responsum est, ideoque de hac objectionem nihil amplius nobis dicendum superest. Solum advertere non omittam, immerito regem, in pag. 33, Pontifici attribui quod, incertis rumoribus ductus, temere hoc Breve expedierit, nam ex ejusdem Pontificis paucissimis verbis evidenter constat, non fama, aut rumoribus, nec aliis extrinsecis testimoniis, sed perspicuis juramenti verbis motum vel potius coactum fuisse, tale juramentum fidelibus interdiceret. Neque dissimilia sunt quæ in subsequentibus usque ad finem hujus partis rex profert, quæ lubens omitto, quia et ad sola facta pertinent, et illis copiose Bellarminus respondet.

4. *An suscipiens hoc juramentum a peccato excusari possit.*—*Excusatio prima.*—Dubitare vero quis ulterius potest circa hanc partem Pontifici Brevis, an, eo non obstante, possit aliquo modo excusari a culpa infidelitatis vel sacrilegii, qui juramentum illud exhibere non recusaverit. Et ratio dubitandi imprimis esse potest, quia in illo juramento nullum dogma fidei negari seu abjurari videtur. Ad summum enim in illo negatur Pontifici potestas deponendi regem, nam cætera ex hoc principio pendent; at vero licet nos credamus esse verum, Pontificem habere hanc potestatem, non tamen videtur pertinere ad dogmata fidei, quia nec in Scriptura invenitur expressum, nec ab Ecclesia tanquam de fide definitum; ergo licet illud negetur exhibendo tale juramentum, non negabitur aliquod dogma fidei. Unde ulterius inferri potest, non teneri aliquem cum magna jactura, et præsertim cum evidenti periculo mortis tale juramentum recusare, quia si non continet fidei abnegationem externam, non est intrinsece malum, neque contra religionem, ac subinde excusari poterit a culpa propter tam gravem causam.

5. *Secunda excusatio.*—Secundo, potest au-

geri excusatio, quia verba juramenti non sunt tam clara, quin possint in alio sensu concipi et jurari, in quo etiam illa Pontificis potestas ad deponendos reges non abjuretur; ergo hoc modo licitum, seu a culpa excusabile est hoc juramentum. Consequentia probatur, quia, licet afferens juramentum, in pravo sensu et mala intentione illud exigat, jurans non tenetur illius intentioni conformari, sed potest uti amphibologia quam verba patiantur, et tunc neque contra veritatem juratur, neque contra religionem, vel fidei confessionem, quia jurans nihil tale jurare intendit. Difficultas itaque videtur esse in antecedente, quod probatur, nam in prima clausula cum juratur rex, *quod sit supremus dominus, etc.*, intelligi potest in sano sensu de supremo dominio temporali, et cum subjungitur Papam non posse eum deponere, jurans potest subintelligere, *suo arbitrio et libidine*, ut rex Angliæ loqui solet; possunt ergo ita hæc illius verba sumi, subintellecta illa particula, ac si esset expressa, vel, quod in idem redit, subintelligi potest *sine legitima causa*. Eademque particula mente concipi et repeti potest in cæteris verbis ejusdem clausulæ. Et in clausula secunda, potest specialiter fundari in illis verbis: *Ipsamque et ipsos totis meis viribus contra omnes conspirationes, et attentata quæcumque defendam.* Conspiraciones enim et attentata in deteriorem partem accipiuntur ad significandas conjurationes et tumultus injuste excitatos. Potest ergo unusquisque in hoc sensu verba illa accipere, et non peccabit in eodem illa jurando; ergo in eodem potest omnia præcedentia concipere et jurare, quia in uno contextu posteriora verba explicant et limitant præcedentia. Et ita consequenter reliquæ clausulæ similem excusationem admittent, ut consideranti facile patebit.

6. *Ita legitur in Brevis Pontificio prout a Bellarmino refertur.*—Confirmari solet ab Anglis, ut a fide dignis accepi, hæc amphibologia, quia juramentum in Anglicana lingua editum est, et in originali, pro verbo *interficiendi regem*, est in vulgari lingua verbum *murderari*, quod anglice significat *injuste interficere*, et ita communiter accipitur; ergo et in illo juramento potest licite ita accipi in sensu etiam litterali, ac communi, maxime in casu amissionis vitæ aut bonorum omnium. At in illo sensu verum est nunquam esse licitum subditis *murderari* regem, et hæreticum esse affirmare, id aliquando licere, sicut hæreticum esset dicere, aliquando esse licitum in-

justitiam facere. Ergo alia verba trahi possunt ad eundem sensum propter connexionem. Vel certe, quia tota propositio, cum copulativa sit, ratione alterius partis est falsa. Nam in tertia clausula copulative proponitur abjuranda propositio, *licere regem deponere et occidere* (utique injuste); ergo tota propositio erit falsa et hæretica ratione unius partis, et ita poterit sine peccato abjurari, quia propositio copulativa, cujus una pars est falsa, simpliciter est falsa; et similiter si una pars sit hæretica, simpliciter hæretica erit.

7. *Excusatio tertia.*—Tertia evasio vulgaris esse solet de excusatione per ignorantiam, quam non solum esse posse, sed de facto fuisse invincibilem apud Anglos, aliqui eorum persuadere conati sunt. Quia opinio asserens licitum esse illud juramentum exhibere, multorum virorum auctoritate, et variis rationibus et expositionibus clausularum facta est probabilis; ergo, licet juramentum in se pravum sit, ut Pontifex declaravit, nihilominus practice non peccabunt illud admittentes, conformando se opinioni probabili in casu tantæ necessitatis extremique periculi. Atque hæc sunt excusationes, quas ad permittendum simile juramentum, ab aliquibus inventas esse audio; re tamen vera potius sunt fraudes ad decipiendas animas, quam legitimæ defensionis talis promissionis veræ religioni contrariæ, ut breviter per singulas discurrere convincemus.

8. *Confutatur prima excusatio.*—Prima ergo excusatio ab hæreticis potius quam a fidelibus theologis inveniri potuit; falsum enim est et hæreticum quod in principio illius excusationis sumitur. Nam propositio hæc: Papa potestatem habet ad deponendos reges hæreticos et pertinaces, suave regno in rebus ad salutem animæ pertinentibus perniciosos, inter dogmata fidei tenenda et credenda est. Nam continetur in verbis Christi, Petro singulariter et peculiari ratione dictis: *Quodcumque ligaveris, et quodcumque solveris*; et: *Pasce oves meas*, prout Catholica Ecclesia, quæ est columna et firmamentum veritatis, illa intellexit, et apertissime declaravit Bonifacius VIII in Extravag. *Unam Sanctam*, de Majorit. et obediens, concludens esse veritatem hanc de necessitate salutis. Et ita omnes Doctores Catholici, tam juristæ quam Theologi, in hoc gradu certitudinis veritatem hanc recipiunt, ut in lib. 3 ex professo est disputatum, et sæpius inculcatum est. Cum ergo in illo juramento abjureretur hæc potestas, plane abjuratur Catholica fides. Unde si ex corde fiat, amittitur fides,

et in hæresim inciditur; si vero fiat simulate, multiplex perjurium committitur, et contra fidei confessionem peccatur, ut constat.

9. *Grave peccatum est abjurare Pontificis potestatem vel in uno actu deponendi regem ex juxta causa.*—Addo vero etiam esse falsissimum, quod in posteriori parte illius excusationis sumitur, quia, licet veritas illa non esset in summo rigore de fide, in primario gradu, ut aiunt, sed certa theologica certitudine, gravissimum peccatum foret talem veritatem et illum actum Pontificiæ potestatis abjurare. Probatur ratione proxime facta, quia vel abjuratio fite fit, et committuntur multa perjeria, et injuriosa ac perniciosa Pontifici, quod ad minimum est contra reverentiam et obedientiam illi jure debitam, et evidenter includit malitiam schismatis, quod proinde non audet rex de se negare, quamvis malitiam ejus dissimulet, ut in primo libro satis ostendimus. Si autem abjuratio fiat ex corde, gravius et formalius (ut sic dicam) schisma committitur, et juramentum licet non sit contra mentem, hoc ipso fit iniquum, et vinculum iniquitatis. Nam in materia gravissima, et necessaria ad unitatem, et concordiam Ecclesiæ, negare certam veritatem, etiam si non esset per se primo de fide, est gravissimum peccatum contra charitatem Ecclesiæ et contra justitiam, negando Sedi Apostolicæ quod legitimo titulo suum est; ergo jurare talem abnegationem, est sacrilegum et perniciosum juramentum. Non potest ergo ullo modo propter quæcumque temporalia incommoda vitanda admitti.

10. *Ostenditur argumento ad hominem.*—*Fundamentum dictæ Pontificiæ potestatis.*—Declaratur ad hominem: nam certe non est de fide Jacobum esse verum regem Angliæ, nullibi enim revelatum est; imo neque theologice certum est, satis enim erit si quadam fide humana moraliter certa credatur; et tamen non negabit quidem rex, quin jurare Jacobum non esse verum regem Angliæ sit grave peccatum, quia vel est jurare aliquid quod in re falsum est, vel saltem aliquid, quod sine magna temeritate non potest credi, vel affirmari tanquam verum, ideoque facile concedet rex, tale juramentum etiam propter vitandam mortem fieri non posse. At vero quantumcumque rex in sua Præfatione tergiversetur, longe certius est Pontificem habere potestatem in ipsum regem, quam ipsum esse verum regem, plura enim et altiora principia habet illud prius quam hoc posterius. Nam quod Jacobus fuerit verus successor regni, so-

lum in quadam traditione et probatione humana fundari potuit, et non parum ipse formidavit ne in dubium verteretur, cum esset hæreticus, et reginæ jam declaratæ hæreticæ succederet; quem metum publica regni acceptatio, cum patientia et tolerantia Pontificis auferre potuit. Potestas autem Papæ supra regem fundamentum habet in verbo Christi, in Ecclesiæ communi confessione, in Decretis Pontificum et Conciliorum, in doctrinis Patrum et Theologorum optimorum, et catholicorum, et prudentium utriusque juris interpretum, et in frequenti et inveterato usu; quomodo ergo potest una certitudo cum alia comparari? Si ergo rex non gravate concedet iniquum esse, se a subditis suis regem abjurari, quomodo disputare audeat non esse iniquissimum et perniciosum fidelibus Christianis Pontifici jus suum, potestatem et obedientiam abjurare? quod in illo juramento evidenter fit.

11. *Refellitur secunda excusatio.*—Secunda excusatio ab hominibus timidis, et in fide et charitate parum constantibus inventa videtur; est enim valde frivola, et verbis juramenti multis modis repugnans. Primum enim in fine juramenti additur clausula excludens omnem extraordinarium sensum verborum per subintellectas particulas, vel quolibet alio modo. Ita enim dicitur: *Hæcque omnia plane ac sincere agnosco, et juro juxta expressa verba per me hic prolata, et juxta planum ac communem sensum et intellectum eorundem verborum, absque ulla æquivocatione, vel mentali evasione, vel secreta reservatione quacumque?* Si quis ergo hæc verba proferat absque intentione implendi illa, eo ipso perjurus est; si vero ex corde et animo proferat, non habet locum tota illa secunda excusatio, ut facile consideranti patebit. Nam, licet daremus particulam illam *sine legitima causa vel sua libidine* subintelligi posse in abjuracione potestatis Pontificis per se spectata, et non adjunctis aliis clausulis, non tamen potest talis additio tacita, seu mentalis, supposita illa ultima clausula, sine perjurio adjungi.

12. Deinde in hoc juramento non solum fit promissio nunquam occidendi regem, nec cooperandi ad conspiracyonem contra illum, vel similia, quæ ad factum pertinent, et possent intelligi de injustis factis; sed abjuratur ipsa Pontificis potestas cum tot particulis distributivis, ut non habeat locum sensus ille seu limitatio subintellecta. Sic enim dicitur in prima clausula: *Et quod Papa nec per se ipsum, nec per ullam aliam auctoritatem Ecclē-*

sia, vel Sedis Romanæ, vel per ulla media cum quibuscumque aliis aliquam potestatem, nec auctoritatem habet regem deponendi, etc. Quæ verba nullo modo restringi possunt ad potestatem deponendi injuste, vel sine causa, tum quia omnis potestas illi denegatur, tam in particulari respectu hujus regis, quam in generali respectu omnium successorum, ut in clausula secunda additur, et cum distributionibus, *non obstante aliqua declaratione, vel excommunicatione, vel deprivatione facta, vel facienda.* Tum etiam quia virtute juratur, talem sententiam vel depositionem non posse esse justam, nec efficacem, ex defectu potestatis, etiam si rex qui juramentum exigit, seu de quo in specie juratur, hæreticus vel schismaticus sit.

13. Præterea simili modo, et cum eisdem ampliacionibus abjuratur potestas absolvendi subditos a vinculo obedientiæ, et quod, non obstante quacumque absolutione, defendant subditi regem etiam contra Papam, et nulla habita ratione alicujus censuræ vel excommunicationis. Quod non potest mente restringi ad excommunicationem injustam vel nullam, quia verba sunt adeo universalialia, ut illis repugnet talis limitatio, scilicet: *Non obstante aliqua declaratione vel sententia excommunicationis*, a quibus verbis excludi non potest declaratio, quod talis sit hæreticus vel schismaticus, quæ sit vera, et a Papa per quæcumque potestatem suam facta, nam verba illa omnia comprehendunt. Denique tota illa professio, confessio et abjuratio est directe contraria Pontificum et Conciliorum definitionibus; ergo est expressa exterior negatio dogmatis fidei, quæ nunquam potest esse licita propter subintellectas interpretationes vel particulas, quia est contra obligationem confitendi fidem, et non negandi illam etiam exterius. Ut omittam scandalum publicum aliorum fidelium, quod non potest a tali actione separari, neque præbendum est, etiam propter vitandam mortem, ut exemplo Mathiæ Machabæi docemur.

14. *Refellitur confirmatio Pontificiæ potestatis.*—*Excluditur evasio.*—Unde ad confirmationem de vulgari verbo Anglicano *murderari*, quod dicitur significare idem quod *injuste occidere*, respondetur, si tantum proponeretur jurandum, hæreticum esse dicere, *regem posse a subditis murderari*, tolerabilem futuram fuisse excusationem. At nunc non solum id proponitur, sed etiam esse hæreticum dicere, principes per Papam deprivatos aut excommunicatos, posse per subditos de-

poni, quod est contra doctrinam fidei. Nec habet locum evasio, quod tota copulativa ratione unius partis sit falsa, tum quia in forma juramenti prout habetur in libro regio, disjunctive legitur, *deponi aut occidi*; tum etiam quia, licet legatur copulative *deponi et occidi*, sensus idem redit, quia non juratur totum illud conjunctum, seu propositionem hypotheticam esse hæreticam, sed juratur singulas partes esse hæreticas, scilicet, posse principem a Papa depositum per subditos deponi, et posse *murderari*, et ita semper damnatur ut hæretica propositio catholica, et secundum fidem certa. Eo vel maxime quod verbum *murderari* ideo positum ibi est, quia supponitur, non obstante sententia Papæ, occisionem regis esse iniquam prodicionem ejus, et contra fidelitatem regi debitam, et ita totum hoc ibi juratur. Unde, licet verbum illud per se sumptum illam significationem habeat, tamen in illo juramento per multa alia verba declaratur et extenditur, ita ut non habeat locum limitatio, præsertim respectu totius juramenti, et omnium clausularum ejus. In quibus sæpe fit expressa, et absoluta et universalis abjuratio potestatis Papæ ad puniendos reges, etiam rebelles et pertinaces; et præterea recognoscitur in rege auctoritas et potestas ad exigendum tale juramentum, et miscentur alia, quæ non possunt cum veritate jurari, seu a perjurio per illas verborum æquivocationes vel subintelligentias excusari.

15. *In quo sensu et in quibus personis tertia excusatio locum habeat.* — Circa tertiam excusationem distinguere oportet tempora et personas. Quoad tempora enim possumus loqui de tempore ante declarationem factam a summo Pontifice, vel post illam. In priori tempore potuit fortasse esse aliqua contentio, vel opinio diversitas inter Catholicos, salva conscientia, de quo statim dicam. Post declarationem autem Pontificis, nullo modo existimari potest probabilis opinio illi decisioni contraria, qui apud illum est potestas declarandi hujusmodi dubia ad bonos mores et fidem pertinentia, cui subditi stare tenentur, alias inutilis esset talis potestas. De quo jam satis in superioribus dictum est. Quoad personas vero distinguere oportet inter eos, qui docti sunt, et per se possunt qualitatem juramenti expendere, et de illo iudicium ferre, et alios ignorantes, quos oportet aliorum duci opinione et iudicio. De his posterioribus, non est dubium quin potuerint aliqui per ignorantiam excusari, si sacerdotes, qui reputa-

bantur probi et docti, eos docebant juramentum illud potuisse salva conscientia præstari, retenta intentione non jurandi aliquid contra fidem vel contra Papæ potestatem. Hæc autem ignorantia jam non habebit locum etiam in his simplicioribus post Pontificium Breve, quia tenentur illud præferre omnibus suis privatis Doctoribus. Si tamen essent aliqui adeo rudes, qui nihil de Pontificia declaratione audierint vel intellexerint, posset adhuc in eis talis ignorantia durare, quia perinde se habebunt ac si Papa nihil declarasset. Verumtamen res adeo est notoria, et in illis partibus publica, ut vix possit casus moraliter accidere. In aliis vero fidelibus doctis, qui per se possunt juramenti mementa expendere, etiam sublato e medio Breve Pontificio, nunquam censeo fuisse opinionem probabilem eorum, qui professionem talis juramenti licitam esse docebant, quia verba juramenti semper fuerunt tam perspicua et tam multiplicia, et tot modis conscientiam illaqueantia, et schismatis approbationem et professionem inducentia, ut, licet in una vel alia vocula aut particula, colorata evasio locum habere potuerit, impossibile fuerit modum vere probabilem invenire totum juramentum honestandi seu excusandi, ac pericula ejus evadendi, ut satis probant quæ de singulis ejus verbis hætenus ponderata sunt. Si qui ergo in principio, doctrina et vita commendati, in illam sententiam prolapsi sunt, ducti fortasse timore aut ratione humana, non satis rem considerarunt, quorum ignorantia probabilis fuerit, necne, nunc iudicare non est necesse, oportere autem existimo, maculam timere, eamque tum poenitentia, tum publica confessione, qua infirmiores animentur et instruantur, ne in fraudem incurrant, compensare, et, si opus sit, proprio sanguine ablueri.

CAPUT IX.

LICEATNE CATHOLICIS ANGLIS TEMPLA HÆRETICORUM ADIRE, ET CUM EIS IN RITIBUS COMMUNICARE SINE INTENTIONE CULTUS VEL COOPERATIONIS CUM ILLIS, SOLUM PROPTER TEMPORALES PŒNAS VITANDAS?

1. Quamvis rex Angliæ, in Apologia sua hanc partem Pontificis Brevis referens, eam attingere noluerit, ad hujus operis complementum, et ad majorem fidelium instructionem, majoremque eorum, quæ de juramento diximus, declarationem et confirmationem,

nonnulla de hoc puncto dicere opportunum et necessarium hoc loco existimavi. Occasio autem seu necessitas hujus doctrinæ orta est ex dura vexatione quam Catholici in Anglia patiuntur, dum per leges acerbissimas bonis privantur, aliisque gravibus pœnis subjiciuntur, nisi Ecclesias hæreticorum adeant, eorumque concionibus, precationibus aliisque ritibus intersint. A temporibus enim Elisabethæ statim cœperunt Catholici gravissimis pœnis cogi ecclesias hæreticorum frequentare, eorumque ritibus et concionibus interesse. Priusque, ut Sand., lib. 3, ann. 1559, refert, in singula capita duodecim assium mulcta est indicta ecclesias sicut prius frequentare recusantibus. Postea vero (ut idem refert ann. 1582) *ordinibus convocatis legem promulgant, qua mulctant utriusque sexus singulos (modo annum decimum sextum ætatis attigerint) qui recusant adire Protestantium preces, conciones, ac ecclesias, viginti libris Anglicanis mensuris, id est, aureis fere septuaginta.* Additumque est, referente Episcopo Tarazonensi, ut qui aureorum summam non haberent, in carcere detinerentur, donec solverent. Quæ leges et pœnæ acerbiores usque ad præsentem diem factæ sunt, ut capite sequenti referemus. Hinc ergo nonnulli, pia Catholicorum miseratione commoti, dubitare cœperunt an possint aliqua ratione a culpa excusari, illas leges servando, ita ut neque sine evidenti obligatione cogantur tot mala sustinere, neque etiam cum conscientia periculo, propter humanum timorem, vel temporalium rerum nimium amorem, iniquis ac tyrannicis legibus subjiciantur.

2. *Explicatur divinum præceptum de fide exterius confitenda.* — Ut autem ratio dubitandi veraque illius decisio intelligi ac fundari melius possit, pauca de obligatione et præcepto confitendi fidem, non solum verbis, sed etiam factis præmittere necesse est. Et imprimis tria illa discernenda sunt, quæ communiter in hac materia distinguuntur, scilicet, *confiteri fidem exterius*, utique publice, seu coram aliis, ita ut videntes vel audientes per signa externa, a me exhibita, intelligant me esse Christianum; huic extreme opponitur *negare fidem*; quasi medium autem inter hæc est *occultare fidem*, quod tantum negative opponitur confessioni, non contrarie, sicut negare fidem.

3. Ex his autem tribus certum est primum, scilicet, confiteri fidem, cadere sub præceptum divinum. Ita docent omnes catholici Doctores

cum D. Thoma 2. 2, quæst. 3. Estque certum de fide ex illo Pauli, ad Rom. 10: *Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem.* In hoc enim ultimo verbo, *fit ad salutem*, significat Paulus, confessionem fidei esse necessariam ad salutem; sicut enim dicitur corde credi ad justitiam, quia fides est ad justificationem necessaria, ita fidei confessio dicitur fieri ad salutem, utique æternam, quia ad illam consequendam, et ad gratiam conservandam, est necessaria. Et inde etiam constat loqui Paulum de externa et sensibili confessione fidei, nam interna pertinet ad prius membrum credendi corde; non enim aliter interius confitemur fidem, id est, veritates fidei, nisi illis assensum internum tribuendo, quod est corde credere. Ultra hoc ergo requiritur ad salutem externa confessio. Quam etiam explicuit Paulus, dicens ore fieri, non quia solo ore fieri possit aut debeat, nam etiam potest fieri actibus corporeis, et aliis signis externis, quibus christianam religionem profitemur; sed quia verba sunt signa magis expressa, et ad mentem exprimendam principaliter instituta, ideo specialiter tribuit Paulus ori confessionem fidei.

4. Christus autem, Matth. 10, absolute dixit: *Qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor et ego eum coram Patre meo, qui in caelis est.* Quæ verba non habent tam expressam formam præcepti, sicut promissionis, sed aliis locis explicuit Christus, confessionem nostram esse nobis necessariam ad obtinendam confessionem suam, ut statim videbimus. Recte autem quadrat Christi promissio cum verbo Pauli *ad salutem*. Distinxit enim Apostolus inter fidem cordis et confessionem oris, et illam dixit necessariam *ad justitiam*, id est, ad remissionem peccatorum, et internam animæ renovationem obtinendam, quia interna fides fundamentum est ipsius justitiæ; ad illam autem non est ita necessaria confessio externa fidei, nisi forte in proposito generali implendi omnia præcepta. Alioquin enim justificatur homo per internam fidem cum cordis contritione et dilectione, priusquam in externum actum confessionis fidei prodeat. Unde recte dixit Ambrosius, in Psalm. 38: *Fides credentium principalis est, confessio executionis.* Et ideo confessio fidei non dicitur esse ad justitiam, sed *ad salutem*; nam post justitiam obtentam adhuc necessaria est fidei confessio ad perseverandum in illa justitia, et consequenter ad salutem consequendam, nam *qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit,*